

Ugandas sorte Jøder

JØDEDOM: I det østlige Uganda lever omkring 1000 sorte jøder, som følger Toraens regler nøje. Deres oprindelse er en smule uklar, og den israelske stat vil ikke lade dem emigrere til Israel, sådan som det ellers står enhver ateistisk jøde frit at gøre.

En jøde er et menneske, hvis mor var jøde. Sådan vil mange definere en jøde, og derfor skulle det være en umulighed at snakke om Ugandas sorte jøder. Men godt 1000 ugandere bekender sig til Toraen og efterlever efter bedste evne de jødiske leveregler. De identificerer sig selv som jøder.

I 1943 etablerede englænderne en flygtningelejr for polske flygtninge i det nordlige Uganda, men selv om der blandt de knap 4000 katolske flygtninge var nogle få jøder, så har den nuværende jødiske menighed intet med de polske jøder at gøre. De polske flygtninge er vist alle rejst til England, Amerika eller andre lande uden for Afrika. Ugandas nuværende jøder bor da også et helt andet sted - nær byen Mbale i det østlige Uganda med udsigt til Mount Elgon, der ligger tæt ved grænsen, men i Kenya.

Hvordan det er gået til, at der langt ude ad en hullet grusvej findes en jødisk primary school, en jødisk secondary school og en synagoge - det er i sig selv en spændende historie, men også spændende set i et postmoderne perspektiv - at der findes en gruppe mennesker med globale forbindelser og selvvalgte eller skiftende identiteter.

Jeg arrangerer en gang årligt studieture til Uganda, hvori indgår to dage til fri disposition - og mine to fridage som rejseleder ville jeg bruge på at besøge den jødiske menighed. Jeg havde læst lidt om en høvding, Semei Kakunkulu, der for små 100 år siden fik en post af englænderne, der som andre kolonimagter gav høvdinge betroede opgaver for at få indfødte mellemmand mellem kolonimagten og de indfødte.

Kakunkulu var en begavet mand, men på et punkt gjorde han noget, som ikke passede englænderne - han svigtede den anglikanske tro, som han egentlig var konverteret til. Det fik konsekvenser for ham - englænderne satte ham fra posten!

Man mener, at han havde mødt nogle jødiske forretningsmænd, som fik ham til at undre sig over, hvorfor de kristne svigtede de jødiske regler - som f.eks. omskæring. Han valgte derfor at holde sig til Toraen, og omkring tre tusinde ugandere omkring ham valgte at følge hans eksempel.

Kakunkulu lod sig selv og sine nye trosfæller omskære. Mange vendte dog tilbage til kristendommen efter Kakunkulus død. Den kristne kirke lokkede med tøj og undervisning til børnene, og mange af de sorte jøder tog så Det Nye Testamente med i købet.

De mere sikre i troen fik det ikke sjovt under Idi Amin, som kun ville acceptere katolicisme, protestantisme og islam (hans egen religion), og Idi Amin gav højlydt udtryk for beundring for Hitlers jødeforfølgelse pga. modsætninger til staten Israel, så i slutningen af 1970'erne var det livsfarligt at kalde sig jøde i Uganda.

Den jødiske menighed skrumpede ind, og selv om den nu er under vækst, så der kun var godt 600 medlemmer af menigheden i 2004. Det er noget af et problem, da jøderne ikke må gifte sig med kristne - med mindre de vil konvertere til jødedommen. I Uganda må man ikke gifte sig med sin fætter eller kusine, men de ugandiske jøder vælger at følge Toraen og trodse ugandiske regler - man kan så frygte, hvad den indavl må føre til af handicappede børn.

Menigheden blev etableret i 1919, og Aaron Kinto Moses fungerede i 2006 som rabbiner og skoleleder. Han beklagede, at den israelske stat ikke helt ville godkende de ugandiske jøder. I modsætning til russiske jøder kan de nemlig ikke emigrere til Israel, og det selv om de forsøger at overholde alle religiøse spilleregler, mens en ateistisk, russisk jøde kun har sine aner som adgangsbillet til Israel.

Dette konflikt punkt markerer en vigtig pointe ved jødisk identitet: Er den etnisk eller religiøst betinget? Og hvis den er etnisk betinget, så er det jo nok ikke kun det jødiske blod, der spiller ind, men også det at kunne identificere sig med jødernes historie. Det er der næppe mange af de ugandiske jøder, der har kunnet, men de er nu gennem kontakt med amerikanske jøder ved at opnå en global samhørighed med jøder uden for Uganda.

I denne sommer (2004) var en ung amerikansk kvinde gæstelærer på skolen for de mindste børn, og for to år siden havde den jødiske menighed besøg af en gruppe konservative rabbinere og studerende fra USA.

Amerikanerne hjalp dem med at etablere en jødisk domstol, og mere end halvdelen deltog i en slags optagelsesprøve til det jødiske samfund. For amerikanerne var der nærmest tale om en konvertering til jødedom, men for uganderne, der allerede betragtede sig som jøder, var der mere tale om en konfirmation, en bekræftelse på deres jødiske tro.

I synagogens forhave fik man etableret et rituelt bad, en mikvah, men den har man dog senere måttet forbyde brugen af - af frygt for parasitter, som kan forårsage blindhed.

At vi befinder os i det fattigste indre af Afrika, fremgår ikke kun af rabbiner Moses' sorte hud. Klasselokalerne mangler stole - flere elever må sidde på gulvet, og ved siden af sovesalen findes det traditionelle køkken med åbent ildsted.

Der er hverken døre eller rigtige vinduer i et par af bygningerne, til gengæld kan man se noget, der er et sjældent syn i Afrika: Billeder på væggene. Alle de ophængte billeder er turistplakater fra Israel.

Moses har en drøm om at komme til Israel, men foreløbig er det kun blevet til en tur til Nairobi, hvor han deltog i en jødisk konference. Hans forgænger som rabbiner har opnået at få adgang til jødiske studier i USA.

Aaron Moses undlader ikke en chance for hjælp udefra - han spørger sin danske gæst, om der mon skulle være mulighed for en sponsor i Danmark, og jeg lover ham at sende et brev til den jødiske Karolineskole i København.

Men om det er dette brev, der har gjort danske jøder opmærksomme på de ugandiske jøder, ved jeg ikke.

Men DJUS – Dans Jødisk Ungdomssammenslutning, appellerede få år senere efter støtte til de ugandiske jøder. Her finder jeg i 2020 følgende appel om hjælp: "De ugandiske jøder lever med et stærkt tilhørsforhold til jødedommen på trods af deres fattige tilværelse i landsbyen Mbale. De praktiserer dagligt gudstjeneste i synagogen samt lærer hebraiske og jødiske sangtekster. Ved at støtte de ugandiske jøder er du medvirkende til at forbedre forholdene for børnene på den jødiske skole samt at forbedre chancerne for, at de i fremtiden får muligheden for at tage en uddannelse, og dermed gøre livet bedre for dem selv og den jødiske menighed i Mbale."

At det jødiske samfund allerede i 2004 har modtaget hjælp udefra, fremgår af de nye bygninger. Skolen er rimeligt flot efter ugandiske forhold, selv om der mangler møbler. I klasselokalerne ligger bøger på hebraisk. Moses underviser dem i det for ugandere helt fremmedartede sprog, fordi der bruges hebraisk til gudstjenesterne, og børnene skal lære at læse Toraen på hebraisk.

Den flotteste bygning er selve synagogen, som rummer en stor samling bøger. Mange af bøgerne er gaver fra den israelske ambassade, som åbnede i Uganda i 1962. Der var dengang godt 1000 jøder og 32 små synagoger i landsbyer omkring Mbale. I 1972 lukkede Idi Amin den israelske ambassade, og han forlangte, at synagogerne skulle bruges til andre formål. Israel har som nævnt aldrig helt accepteret de ugandiske jøder som ægte jøder, men har altså alligevel bidraget med gaver.

Idi Amin blev væltet fra magten i 1979 to dage før Passover, den jødiske festdag, der markerer israeliternes udfrielse fra Ægypten. At Idi Amin skulle falde lige før Pasover har nu fået næsten mytisk betydning.

Kontakten med de amerikanske jøder har gjort, at Ugandas jøder har fået styr på de moderne normer inden for jødedommen - trods de forskelle, der er mellem ortodokse og liberale jøder. Som Moses sidder foran mig med sin strikkede kalot udstråler han en selvtillid og tro på fremtiden, der kan være svær at forstå, når man tager menighedens størrelse og de ægteskabelige krav i betragtning.

Men én ting kan han i hvert fald være glad for: Efter Amins tid har der ingen konflikter været mellem jøderne og det omgivende samfund. I Uganda er man blevet vant til, at mange trossamfund kæmper om sjælene - og både den protestantiske kirke og den katolske kirke frygter nok den fremstormende pinsemenighed eller Jehovas Vidner mere end en lille jødisk menighed på ca. 1000 medlemmer.

Medlemstallet i 2020 vokset med 350, fra 650 i 2004. Det lyder ikke af meget, men det er trods alt 50 % på 14. år

(Tidligere kronik i Kristeligt Dagblad, lidt ændret).

Frede Hansen er galleriejer.